

O CHOVOU KONÍ.

Hlavně na základě vlastních zkušeností

sepsal

Tomáš Přikryl,

rolník v Dolanech u Olomouce, úd hospodářské filiálky
Olomoucké.

Cena 20 kr.

Čistý výnos určen fondu školy hospodářské, která hospodářským spolkem Olomouckým se založiti má na Moravě.

Nákladem redakce „Hospodáře moravského.“

Tiskem A. Halouzky v Olomouci 1864.

K čtenářům svým.

Spisek tento, psán pro vlastimilé rodáky naše vůbec, zvláště a přede vším pro menšího rolníka, který při důmyslném hospodářství též uznává, že vlastní chov koní jeho jedno z nejdůležitějších odvětví jeho hospodářství jest, má oučel ten, aby rodáci naši na chovu koní zvláště záležitosti dali sobě a luuli k tomu, aby koňské plemeno své čím dále tím více šlechtili a ku zdaru přiváděli.

Mnohý z našich rolníků žije v zastaralém předsudku, že mu nestojí za to, koně chovati, za tou jedinou příčinou, poněvadž se chov takový nedaří, že mu raději chovati tele, to prý mu neoslepne, a když i oslepne, netrpí žádné ztráty na něm. Arcit, milý rodáku, jenž takto soudíš, zdali pak tento tvůj náhled se vyvrátiti nedá? zdali pak podstatnou příčinu v sobě chová? Pomniž, že příroda, která se nikde zapřítí nedá, tedy ani při chovu koní, své nezmenitelné zákony vždy a všudy zachovává posud, zdali v přírodě nenalezáš závad, pro které dařiti se nemůže plemenu koňskému Tvému, a rozvaž, zdali pak vinu tuto, milý rodáku, Tobě samému přičítati nelze.

Dušné tmavé maštale, v kterých se hnůj po celý týhoden aneb za dva týhodně ležeti nechává pravé proto, aby se hnoje nahospodařilo, a koňům v zimě teplo zachovalo se, ničí koňům zrak, při takovém hospodářství jde hlavně o to, aby hnoje se nahospodařilo, ne ale aby moudrým chovem se docílilo koní krásných, ušlechtilých.

Takovou vadu lze lehko odstraniti.

Dobré dvěře a světlé okna neciní hospodáři mnoho výloh, hnůj na dobře opatřeném hnojisti tímze způsobem také hnije.

Taktéž příroda žádá při chovu koní, aby matka, která se drží na plemeno, docela zdravá, ba i ušlechtilá byla, neb zkušenost učí nás, že i zde příroda mezi svých nemění, a

bytby hřebec sebe krásnější byl k pojímání veden, předce mrzák jen mrzáka plodí, aneb aspoň mnoho stupňů se vyžaduje, než se plemeno ozdobí, zdaří a zešlechtí.

Jiný závad, pro který koňskému plemenu našemu se nedaří, jest, že rolníci naši od starodávna opovrhují vskutku sličným plemenem hřebců, vydržovaným v státních stánech, „jsouť prý“ tak rozumují „slabí, spidlatí, mární, nechci tabat“ a takových ještě na tisíce jiných zpozdilých námitek bychom napočítat mohli, které jsme s truchlivým srdcem slyšeti musili, kdybychom hanbu mnohých hospodářů našich na pranýř stavěti chtěli. A však pravíme na takové nerozумы těm a takovým, že kůň jeden z rozumějších tvorů přírody všemu se učití schopen, a jedině k službě člověka stvořen býti se zdá.

Zdali, milý rodáku, Tobě tahati nechce, věz, že to jiná chyba, nežli Ty se domnívaš, buď neumí, a to Tys vinnen, nebs ho tahati nenaučil, a nevtipils mu vlastní sílu svou poznati, aneb se vynachází v oudech jeho nějaký závad, tak že nemůže, anebo Tys sám ho pokazil, když jsi ho překládal.

Že jsou státní hřebci slabí, jest v té způsobě liché, ježto síla koně nespočívá ve výšce jeho, ani v tlustých a statných nohách, velmi širokých prsou a j. neb hřebec patnáct a půl a šestnáct pěstí, jak je vůbec v císařských stánech nalézáme, jest dosti statný pro naši vlasť a pro rolníka našeho, k tomu přijde ještě, že přes kolikeré znalecké oko prošel a a skoumán byl, nežli k vedení za hoditelné se uznali.

Síla pravá koně našeho spočívá vlastně v přírodě jeho, v oudech jeho a v účeli tom, k jakému ho užívati hodláme. Tak na příklad rolník náš nebude žádati na koni svém, aby měl onu přenáramnou sílu, jakou se honosívají v Anglických pivovarech koně vlastně k tomu čili chované, aniž bude žádati na něm, aby jemu několik hodin jako pták běžel, jak to na koních židovských vidíme, které ze Lvova až do Vídně jedním klusem a skokem letí, a předce ani polského outlého koně i s náramnou silou a vytrvalostí jeho ani onoho velikanského pivovoziče rolník náš potřebovati nemůže. Ale rolník náš potřebuje plemeno, které jemu vesele a vytrvale práce jeho vykonává a hodí se jak do vozu tak do pluhu,

jak na jízdu, pro kupce, na hory, tak do slíčných equipaží. A že k tomu účelu císařští hřebce, jak jich nyní máme, jistě se hodí, nikdo popíráti nebude nám, jakož i to že domácích hřebců a poušťáků zřídka slíčných, zdravých nalézáme, neb rolník náš chová koně pro zisk svůj a ušlechtilého koně neudrží doma, máje na něj vždy kupců hojných. Ostatně upřímně řečeno, neznáme žádného rozdílu učiniti mezi chovatelem a plemenářem. Chovatel jest každý držitel koní, pro toho ale naše knížka určena není, nýbrž my chceme z našeho rolníka se vším právem učiniti plemenáře.

Kdo koně koupí a právě za vysokou cenu, musí jej dobře opatrovat a tedy chovat, třímat, aby účele svého, jež jim vytknul, došel, a ten tedy méně o krásu dbá, jen když jemu kůň práci uloženou vykonává.

Úloha naše, již jsme převzali, směřuje hlavně k tomu, aby rolník náš stal se vzdělaným šlechtitelem plemena koňského svého, a během času vyšinul se na stupeň oné vzdělanosti, které jiní národové ve vědě a vykonávaném životě již dosáhli. A věru což může více zdobyť rolníka našeho, jenž hospodářství své jen zakládati může na chovu dobytka nad míru šťastnou polohou podporovaném, jako krásné plemeno? Přejeme sobě tedy, aby rolník náš co chovatel hlavně plemeno koňské své šlechtiti dovedl.

Předmluva.

Užitek a potřebu koně ve všech krajích nemůže žádný odepřít, protože pochybujeme, že by se kdo našel, jenž by nevěděl, jak potřebný tento tvor pro rolníka, pro obchod a pro jízdu nynějšího času jest. Nehledíce ani drabých koní, které pro radost svou drží boháč, svědčí nám o tom dosti vysoká cena koní těch, které pro nevyhnutelnou potřebu drženy býti musí. Z této příčiny vysvítá i nedostatek chovu a plemena. K tomu každý nahlídne, ale malo kdo sobě pomyslí, jak veliká záhuba pro kraj prochází z toho, když se ve kraji koní nedostává, aneb když se nalezá jen sprostého aneb špatného plemena. Krom toho, že koně za vysokou cenu z cizích krajů se dováděti musejí, dovedou se ještě k tomu špatné, vybrakované, chybné a mrzácké.

Uvázice to a znajíce nedostatek známosti, zkušenosti ve věci té u rodáků svých, převzali jsme na sebe úlohu tu, tímto spiskem milým spolurodákům našim zkušenosti své předložiti, přesvědčení jsouce, že bez užitku spoludruhy naše nezůstanou a s prospěchem tím, který vlasti naší přejeme, se neminou.

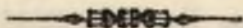
Jest to v skutku opačné hospodářství při rolníku, když v pohodlné půdě leže sobě sám koně nechová, nýbrž raději valachy jezdí, anebo s koňmi obchod vede, přesvědčen jsa, že, když o koně přijde, jiného za vysokou cenu koupiti musí, při čemž se mu ale ještě nepoštěstí zdravého nerce krásného koně koupiti. Následek toho však jest ten, že rolníci naši lásku k chovu koní trati, poněvadž s mrzáky jezdit naviknou a o krásném koni a jeho chovu jenom slabý pojem mají. Co jsme právě řekli, pravili jsme z vlastní zkušenosti, neb častěji přidouce do maštale k svým milým krajanům, kteří

koně chovali, nevěděli jsme, chovájíli koně zdravého čili žebráka, neřkouce ušlechtilého. Máme za ušlechtilého koně jen toho, který z Arabské neb Anglické krve pochází, i mezi těmi jest mrzáků dosti, žeby ani k potřebě naši se nehodili, ale za ušlechtilého vůbec koně máme toho, který kromě krásného těla a zrostu také v sobě krásné vlastnosti chová.

Jest to v skutku veliký rozdíl, jezdit se zdravými a pěknými koňmi, anebo s mrzáky. Zdraví koně vši práci volně a vesele provozují, statně sobě všade počínají a od panů svých proto také laskavěji zaopatřeny bývají. Tentýž rozdíl jest v letcharce, není jedno seděti na koňi zdravém čili na koni mrzáckém.

Chorák nechť ve voze, nechť v pluhu aneb v letcharce obyčejně pobízen býti musí, při čemž ještě a i nebezpečnoství hrozí. K tomu přijde, že chorák tutéž poživu potřebuje ba ještě více nežli zdravý kůň, a že více nežli dobrý a pěkný kůň.

Námítky, že při zoraných pastviskách nelze s prospěchem koně chovati, jsou liché, neb rolník náš to, co pastva poskytuje koni, jemu při domácím chovu nahraditi může tím, když ho častěji na rejdiště vypustí a časem svým jemu zelené píce poskytne. Dle naší zkušenosti, hříběti při suché zdravé píci se velmi dobře daří.

O chovu koní.

Kdo koně chovati chce, ten musí vůbec také i o to dbáti, aby mimo pěkné také zdravé a vytrvalé koně choval, proto že tyto dvojnásobnou výhodu poskytují a dobré koně více poživky a obsluhy nepotřebují nežli špatné a výhoda chovu dobrých koní ne jen rolníkovi, nýbrž celé zemi prospěch poskytuje.

Chceli rolník účelu toho dosáhnouti, je nutnost a potřeba, aby pojem dostal vůbec o kráse koňské, a aby se uvědoměl o nedostatecích a neslustostech jeho, aby při kupování aneb při chování nahlídl, zdali chová pěkného a zdravého koně čili nic, a tak sobě sám také cenu svého zdravého a ušlechtilého koně uvážiti mohl.

Chceli chovatel koní chovati pěkné koně, musí pozorovati, zdali oudy a články těla jeho k sobě se srovnávají, zdali hlava ani malá ani hrubá není, neb menšího koně hanobí hrubá hlava, hrubého koně hanobí malá, protože hlava musí býti celému tělu přiměřena. Čelo značně vysazené, nevelmi klenuté, neb velmi klenuté hlavy hanobí koně a nazývají se škopcové. Oči musí bystře ven z hlavy seděti, mnoho však ne, neb ty velmi vysazené trátí zrak. Nos s hrubýma dírama musí býti pěknou čistou tenkou červenou kůží zaopatřen, huba ne hrubá, pysky rovné, pro pobratní řetěz prohloubené, saňky prostranné, uši krátké a ostré, přímo vycházející z neširoké hlavy, kterýma kůň vždy sobě pohrávati má. Klenutý krk přímo vycházející z ramenou s pěknou tenkou měkkou hřívou — raději delší než krátký, nikoliv tlustý a masatý — krásí velmi a ozdobuje koně. Aby kůň vyhověl kráse, musí při svém ostatním pěkném vzrůstu v předku vždy vyšší býti nežli v zadku, čím vyšší v předku, tím statněji sobě kůň počíná. Rovný hřbet pro sedlo s malou prohlubní, mocné kříže, které opalkovitě se končí s vlasatým

ocasem, který vždy od koně odstávati má, a s kterým sobě kůň zároveň s ušima hraje, krásli koně. Prsa musí míti prostě však ne příliš vysazené, z kterých ramena přední rovno vycházejí, tato ramena musí směřovati s ostatní postavou koně. Na vysokém černém kopytě musí pěkně kůň stát rovno, přímo, jak na čtyřech sloupech. Zdali tedy takového koně máme, můžeme říci, že máme ne jen zdravého, nýbrž také krásného koně, a zdali tento s krásou svou také dobré vlastnosti spojuje, můžeme jeho cenu určití sobě sami.

O neslušnostech.

K neslušnosti koně patří hlava hrubá masatá, která obyčejně oči zapaluje a koně k zemi tíží, dlouhé uši, které, aby také klapající nebyly, koně hanobí, masatý, tlustý krk, který náchylnost k zmátku v sobě chová, příliš hnutý hřbet jest jistý důkaz slaboty, jak ouzké prsa málo prostrannosti prozrazující kůň s nohami, jehožto kotníky se velmi zemi naklonějí, tak zvané medvědí nohy po kamennité cestě moc trpí tak že i krvácí.

Ostatně není úmínek náš, o všech nedostatkách koňských mluvití, neb k tomu zvláštní kniha by byla potřebí, a patří předmět tento do oboru lékařského, účel náš, který jsme sobě převzali, jest, rolníka našeho upozornit na to, jak by se koně zdravé a krásné chovati daly, jak by se při rozumném důmyslném chovu vše nedostatky a chyby odstranily, a přejeme sobě raději, abychom o velikém počtu těchto koňských neduchů ani věděti nemuseli; neb jest to v skutku velmi trápny stav v hospodářství, když v nejpilnějším čase hospodář koně léčiti musí, jak to také zároveň každé lidské srdce bolí, když kůň bolestně práci pánu svému provozovat musí.

Protož chceme upozornit rodáky své zvláštní naší zkušeností a tím, co jsme sebrali ze spisů zkušených mužů a

chovatelů koní, na to, jak se nejlépe nedostatkům aspoň z většího dílu vyhne, a co k tomu potřebí jest.

Tak jak při každém díle, máli se zdařiti, rozvaha a známost věci nevíhnutelně potřebná jest, neb štěstí máme za následek činnosti, pilnosti a rozšafnosti; tak též žádá chov koní vědu svou, a nemysliž žádný, že odvětvě hospodářské na rolníku jen malého aneb pražádného vzdělávání nepožadují, neb právě to ta příčina a vada, to ta rána veliká, která vlastně naši nejvíce bolí, poněvadž rolník náš nejvíce s přírodou zápasiti musí, a tato příroda nevyčerpatelná jest a častokráte i před moudrým, jenž nepochopil a uspokojil se s tím, že jsou to hypotese, zajímavost svou trati.

Protož i chov koní z těchto důvodů požaduje vědu svou, a když koňstvo moravské hyne, a vláda toho lituje a snaží se, aby šlechtilo jej stány císařskými, jest to arcíť páka — avšak slabá, která lehko praskne, když vláda při nouzi finanční pozná, že se jí to nevyplácí, mámeť ale důvěru naše ve zemské zastupitelstvo, že nevyhnutelnou potřebu spárného chovu koní uzná, a když by vláda nynější konské stány zrušila, že chov koní jiným způsobem od zemského zastupitelstva podporován bude, pokud rolníkovi a chovateli koní vlastní síla k tomu nepostačí.

Neb ta nejhlavnější vada leží v tom, jak jsme již na hoře podotkli, že koňstvo moravské tak na nízkém stupni dokonalosti stojí, jest, že rolník a chovatel koní náš sobě krásu koňstva uvážiti neumí, umělost, chovati koně, jemu zchází věda a školy, vzor a příklad, které s dobrým výsledkem se neminou, jemu dány býti musí, chceme-li, aby vlastně naše krásné koňstvo chovala.

Kdo zdravé koně chovati chce, musí koňský stán svůj zdravotně ustrojen míti, k tomu je potřeba, aby maštale byly světlé, aby čerstvý vzduch do nich vcházeti mohl, v zimě prostředné teplo, v letě ne parné, to vše má své zvláštní příčiny neb v maštalech, ve kterých truš zamrzá, jistě koně netuční, tak jak v letě, když koně celý den v parné maštali stojí, krev se k hlavě žene a koně zmate (koler), kůň vždy se svými kopytami má stát na suchu, to jest alespoň ne ve

parném hnoji, neb tak zvané vešky hlavně z této parné hnojové vlhkosti pocházejí.

Mohou-li koně prostě choditi po maštali, toť velmi dobře jest, to ale při vícero koní také ve všelikeré způsobě se nebezpečné nalezlo, jak to zkušený chovalec koní nejlépe vidí, my ale koně krotké, kterými dle našeho přání vládnouti chceme, chováme, tedy nás to nutí koně při zlabu uvazovati, abychom je rychle přistrojiti a k práci naší potřebovati mohli.

Jinak je s hříbaty malými, ta nechť sobě, pokud malá jsou, po maštali prosto chodí, jak sesílí a přiučovať se v krotkosti mají, musejí se uvažovať.

Taktéž je potřebí, aby matka již při porodě prosta se procházela, po porodě prosta byla, neb hříbátko by se do provazu aneb do řefeze zaplesť mohlo a matka uvázaná vždy nespokojna ve vazbě by byla, neb to každý chovatel koní ze zkušenosti ví, že matka vždy ráda za hříbětem se ubírá. Ač vůbec prosto konům ve maštale velmi prospěšno je, nic méně pro hlavnější důvody mají koně býti uvázaní, a sice ne za krk, nýbrž za hlavu, ježto se již často přihodilo, že koně za krk uvázané se oběsily, což se ale přihoditi nemůže, když kůň za hlavu uvázan bývá. Ostatně povaha a vlastnosti koně poučí každého majitele, zdali ohražen býti má čili nic. Podotknouti za hodno ještě uznáváme objeviti a vysvětliti rozdíl mezi maštalmi, jaké v obyčeji u našich rodáků nalezáme, tak zvaných příkladních a mezi maštalmi bez příkladníků.

Maštale, mezi kterými v prostředku ohražený příklad se nachází, nemalou pohodlnost poskytují, za to ale koně se tak pozorovati nemohou, aniž na člověka naviknou tak, jakož to v prostranných maštalech se stává.

Milovník koní své koně rád vidívá čisté a vždy je rád přehlídne od hlavy až do paty. Nástroj na koně vždy pohodově a zachovalý rád má, k čemu tedy prostranné maštale raději volí.

Jak poznáváme lehce stáří u koně.

Do tří neděl po narození svém vyrostou hříběti přední zuby, které zuby hříbě až do třetího roku podrží. V třetím roce shodí hříbě 4 z těch předních zubů a sice 2 prostřední z jásen vrchních a 2 prostřední z dolních, které shozené zuby ve čtrnácti dnech se nahražují čtyřmi novými, které o poznání vyšší a ne tak bílé jsou jako zuby hříběcí. Uvnitř těchto nových zubův nalezáme černavé prohuby. Když takto u hříběte tyto 4 nové zuby vzrůstlé a vyrovnané nalezneme, pravíme, že jest 3 leté.

Ve čtvrtém roce vypadnou v té způsobě dva vedlejší z vrchu, dva vedlejší z dolů a když tyto zase vyrovnané nalezneme na hříběti, říkáme, že jest 4 leté.

V pátém roce shodí hříbě poslední zuby, tak že pěti letý kůň, již hříbětem býti přestane, poněvadž hříběcí zuby shodil, a jako vyrostlý kůň ke vši službě hodí se.

V těchto letech, co hříbě zuby shazuje, a nové dostává, musí se naň vždy zřetel bráti, neb i zde příroda se mění, a hříbě takové na všelikých neduzích trpí, časem smutné jest, časem málo požívá, aneb požitě nedobře stráví, více aneb méně, jak příroda měkčí aneb tvrdší u koně aneb zrůst a oudy jeho buďto teprv vyrostlé aneb vyceleny jsou.

S jistotou se může stáří u koně jen až do osmého roku poznat, a sice na posledně vyrostlých krajních zubech. Tyto jsou v sobě uvnitř černé, kterou vnitřnost jádro nazýváme. Když je kůň 5 let stár, jsou tyto krajní zuby jásnami rovné a zřídka málo jáсна převyšují. V šestém roce odstupují jáсна od zubů těchto a vnitřní prohlubí těchto zubů se vyplňuje a tak dále v 7 roku, až konečně tyto 2 krajní zuby rovné s druhými uvnitř naplněné a černivu vnitřní ztracenou nalezáme, tenkrát kůň má 8 let.

Pozdější leta se vyznačují z toho, čím více háky jeho obroušené a ostatní zuby jeho vystouplé a jásen jeho nalezáme, neb každoročně jásnové maso od zubů více odstupuje, při čemž pozorováno býti musí, že při koních, které mnoho

zelené a měkké píce pozívají, zuby jeho tak moc netrpí a nestárnou, jako u koních, které se vždy na tvrdé píce drží.

Po desátém roku nelze s jistotou leta u koně poznať, neb plesnivé nadoči nebo plesnivé čelo koně po desátém roku již dostavají, a nad okem hluboké jámy aneb díry (nadočné díry, které často hříbata po starých hřebcech aneb od starých matek dědí.

Větší jistotu ukazují dlouhé špinavé přední zuby.

Jaké vlastnosti mají mít koně, které se drží na plemeno.

Jak jsme již podotkli, tedy příroda mocných mezi svých nemění, a jak vidíme, při všech jiných tvorech, které v hospodářství našem chováme, že nedostatky a chyby tak jako ctnosti potomkové dědí, to též pozorovati můžeme i při chovu koní.

Koně zlé nedobré zdorové chybné a nezdravé přinášejí tyto vlastnosti i na potomky své, tak že veliké opatření jest potřebí, aby člověk přirozené vlastnosti rozumným chovem a nakládáním, když neodstranil, tedy alespon zmírnil.

Komu tedy záleží na tom, aby dobré plemeno choval, musí vynasnažít se, aby ne jen dobré mladé a zdravé matky k tomu cíli držel, nýbrž na plemenici sobě také šlechtetné hřebce velel, proto že výlohy a obcházka stejná, jsouli staří neb mladí, jsouli dobří nebo špatní.

Zkušeným chovatelům koní dobře povědom jest dvoji druh koní: dobrých a zlých; k zdobnému plemenu patří vůbec, aby kůň také krotký a poddaný člověku byl, jak to z většího dílu na ušlechtilých koních nalzáme, a zdali nějaké velmi nemravné vlastnosti při nich se vyskytnou, tyto více u nich od bujných hraček pocházejí, nežli z přirozené nedobroty. Častokráte schopný kůň všelijakých nectností od nerozumného čeledína se naučí, a jich více neodvykne.

Jak schopný tvor tento v rozumných rukou obzvláště v mladém věku se v příslušných ctnostech cvičiti nechá, tak také v nerozumných rukou všelijaké nectnosti pochytné. Tak n. p. tlačení žlabu a glgání. Mámeli, glgavého koně v maštali, nemáme hříbata stavěti k němu, neb tato se velmi lehce od něho glgati naučí, ba nectnosti té i sama od sebe se naučí, napřed totiž hraji a trhají žlab, později činí totéž z obyčeje, pročez má každý dbalý hospodář, jak mile co spatří, žlab ihned plechem pobit.

Pozorlivým pak činíme hospodáře, že zkušenost učí nás, abychom nedospělý a nezralý dobytek na křížování a pojímání nepřipouštěli, poněvadž nezralé semeno také nezralou ovoc přináší, protože klisna nepatří k hřebci, pokud vyrůstlá není, tak jak hřelec se na klisnu spíše pouštěti nemá, pokud vycelen není.

Čas plodní však nastane, když kůň hříběcí zuby shodil, což se stává rokem pátým, ačkoliv klisna častokráte i v patém roce s zdařilým hříbětem chodí, jak to vůbec v přírodě běží, že matka vždy dříve na plod uzrává. Komu tedy záleží na chovu zdravého a statného plemena, ten uvážíž toto dříve, nežli by ze vlastní zkušenosti škody nabyl. Klisně v příliš mladém věku pro hříbě se dost mléka nedostává, protože ani výrůst hříběte se dařiti může, neb mnohé hříbě obzvláště slabé někdy teprv po desíti týhodnech oves s matkou požíráti začíná a tedy zvláště na mléko matčino upoutáno jest. Zdravé a bujné hříbě ale, jak medle zuby dostane, již sobě ve žlabu s řezankou pohrává.

Poněvadž hříbě statnost svou více od matky dědí, tedy musí hlavně při chovu koní se dbáti na to, aby se na plemeno volily klesny statné, v prsích prosté i v těle hluboké a široké, v kostích tuhé, neb prostrannost vnitřní hlavně poskytuje zdařlivost hříběte a na způsob ten častokráte po malém hřebci se dostává statného hříběte.

Klisny, které jak valaši a hřebci takových chyb mají, z většího dílu jsou neplodné aneb aspoň z řídka zhřebné zůstanou, proto musí i na to při chovu se hleděti.

Zdali je klisna malá, má se pustit hřebec statnější; zdravotu a plodnost hřebce vyznamenává, když ten své plodné oudy vždy zdvižené nosí.

Nejlepší věk k plodu u klisny jest od pátého roku až do patnáctého, než i později jsou klisny při dobré opatrnosti plodné, a nosí statná hříbata ještě ve dvacátém roku, ale pádů takových zřídka.

Každý rolník, který pole své z koňmi vzdělává a hojnost píce se jemu dostává, může klisny na plemeno chovat, neb námitky, že se práce rolníkovi se zhřebnými kobyly zdržuje, jsou nepodstatné, neb klisna zhřebná, jak to zkušený hospodářové vědí, chodí častokráte v opatrných rukou s zdařilým hříbátkem až do posledního okamžiku, pravíme v opatrných rukou, protož ne po sparách a velmi kamenitých cestách, taktéž ne násilím; neb silným namáháním ztrhne plod, a na kamenité cestě zavdá častokráte zhřebné klisně ránu a umrtví plod, ačkoliv klisna zhřebná velmi opatrně uhýbá se.

Za velmi prospěšné ukázalo se to jak pro hříbě tak pro klisnu, když klisna alespon jednoho týhodně před porodem a po hřebení 2 týhodně pokoje užívati může, ve kterých čtrnácti dnech se zase k hřebci vede. To jsou tedy ty tři týhodně, které hospodář při zhřebné klisně ztratí a jí k práci neužívá, za to jemu ale zdravé a pěkné hříbě přinesla a na novo se plodnou učinila, a na místo ztracených třech neděl hospodáři svému ten největší užitek a zisk přinesla.

Komu na chovu dobrých koní záleží, roznmí se samo sebou, že klisnu před porodem, tak jako mezi časem tím, kdy hříbě kojí, lepší živit musí, neb jemu z toho jen prospěch kvete.

Není pro rolníka našeho těch obtížností tak četných, že by za to nestalo hříbě chovat, jak jen hříbě trochu odrůstlo, může klisna vždy několik hodin v práci potřebována býti, a po 5 měsících, aneb aspoň až hladké se stalo, vylenulo, zavře se hříbě v prostranné maštali, kde sobě poskakovat a se procházet může. Denně aneb jak to příležitost poskytuje vypustí se hříbě na dvůr, který k tomu čili uklízen býti musí, aneb na jiné rejdiště na procházku. V maštali vycho-

vanému a uvázanému hříběti nedaří se, neb nemá příležitosti upevniti oudy své, a pak ustavičné stání neprospívá k tomu, aby se vyvíjelo tělo jeho.

Ani obsluba těch malých tvorů nečiní rolníkovi tak značných obtíží a výloh, neb trochu vody a hrst sena jemu třeba malé dítko s radostí podá. Jednou za týhoden věchtem ho utřít aneb hřebelcem lehko, aneb kartáčem očistit, také nedělá tolik obtíží. Dával jsem hříběti denně jednu mírku obroku na trojí pojedění a velmi dobře se mu při tom dařilo.

Vypočti sobě, milý rolníku, co Tobě takový zdravý tvorek stojí a uznáš, že Ti ho chovati lze. Dvacet neděl ho živila matka, zbývá tedy do roku ještě sedm měsíců, na měsíc jemu dáš 1 měřici obroku čili ovsa a 3 centy sena, tedy do roku jemu dáš 7 měřic ovsa a 21 centů sena. Jedna měrice ovsa stojí za 1 zl. a 50 kr. nových a cent sena také za 1 zl. a 50 kr rak. č. tedy celoročně 21 zlatých rak. č. Prostřední cena takového zdarilého hříběte stojí 100 zl., tedy máš za obsluhu tvoji 79 zl., jistě to slušná odplata K tomu přijde, že hospodářství Tvé jen na chovu dobytka zakládati můžeš; chováš-li tak zdarilé hříbě déle, roste Tobě cena jeho v slušné míře. Potká-li Tebe nehoda a neštěstí že Tobě kůň padne, jsi sprostěn starosti, kde koně dobrého koupíš, za kterého moc peněz dáti musíš, aniž věděti můžeš, co za vlastnosti v sobě chová.

Zdařilý výsledek tento, milý rolníku, Tobě ale jen tenkrát z chovu vysvitá, když se vynasnažíš plemeno Tvé ušlechtiti, tak jako opacně Tobě škodu přináší.

Vysvitá tedy z toho, jak jsme již dříve podotkli, nevyhnutelná potřeba, aby rolník náš klisny své jen se zdravými a krásnými hřebci sváděl a nutnost se z toho ukazuje, aby vláda chovu koní snázně se ujala a chov koní co nejvíc podporovala, poněvadž i ji potkávají poměry takové, ve kterých za vysokou cenu ještě žebráků dost nakoupí; když dobrých koní nepostačí a chovu koní zemi se nedostává, musí je z ciziny přiváděti za nesmírně těžký peníz, a oč ošízen bývá, o tom slov šířiti nemíníme.

O vedení hřebce.

Každý rolník, který klisny chová, pozoruje, že, když jaro se chyli, kobyla hřebce požaduje. Klisny, které se drží na plemeno, neopomenou toho, klisny které ale velmi práci pronásledovány jsou anebo klisny, neplodné neukazují žádného znamení. Znamení toho je, když vchod aneb plodné oudy její se spouštějí, otékají a nabíhají. Nabíhání toto je následkem přirozené plodné dychtivosti. Klisna taková zdvihá ocas, má se vždy k druhému koňi, a nedobré klisny a nedotklivé bývají krotší. Nyní je zapotřebí, abychom ji zavedli. Klisnu po hříběti zavádíme desátý aneb dvanáctý den, byťby i tato znamení neukazovala dobrým výsledkem.

Mnozí chovatelé koní mají za to, že hledí klisnu takovou násilným během rozehráti, jiní zase ji nechávají žilu sekati. Vše to jest nepřirozené, aniž tvrditi můžeme a chceme, žeby to prospěšné bylo. Naopak bychom přirozenou volnost zastavovati hodlali. Užívali jsme při neplodné klisně skočích prostředků těch, aniž pomohly.

Když hřebec připraven na klisnu skočí, pomůže jemu okamžitě poušťák plodní oud s klisnou spojití, aby práce zdárnější a rychle se provedla. Zdali hřebec dobře odpraven, ukaže se brzo, neb uspokojen slízá sám s klisný, jiný se z blahé chvíle caňkem upamatuje, jen ne před časem. Na úrodné půdě semeno bez všech uměleckých prostředků se upne a příroda vzdor vši umě cestu svou následuje. Ponechaf této páře docela přirozenou svobodnou cestu, není radno, neb častokráte šlechtitý hřebec při páření od kobyly udeřen bývá aneb jinak škody trpí.

Obáváme-li se, žeby klisna státi nechtěla a hřebce se bála, co obyčej mají prvničky a klisný mladé, zdvihneme ji svobodně aneb násilně s nástrojem k tomu ustrojeným přední dvou nohou tak ale, abychom okamžitě, jak hřebec s ní spojen jest, pustiti mohli. Zdali klisna tak nepokojná ještě na zadních nohou kuta jest, strhnou se železa pro jistotou, aby hřebci uškozeno nebylo.

Nesouhlasíme s násilným nucením klisny k hřebcovi, neb takové méně se daří, jsme přesvědčeni, že při přirozené dychtivosti klisna zhřebná nezůstává, a musíme vícekrát hřebce pustit, než abychom klisnu k tomu nutili. Zavedená klisna po devátém aneb desátém dnu se znovu k hřebci vede, a když dychtíva ještě jest, pustí se hřebec zase, dříve ale ne, neb jsme přesvědčeni, že dychtivost její trvala 8 dní a na desátý den ji pominula a klisna bez druhého vedení zhřebná byla. Znamení, že klisna zhřebná zůstala, je, když ona brzy po skoku veselá se ukazuje, a v prostřed letě, jak by koně chtěla, se má. Při dobrém opatření může hřebec denně dvakrát, ráno a na večer, skočiti. Klisny velmi tlusté nerády a zřídka přijímají a zhřebné zůstávají, nejpríhodnější je stav prostřední a při tom obezřetné a rozšafné opatření. Mnozí myslí a tvrdí, že klisna, která každý rok hříbata nosí, velmi zeslábne, aneb slabá hříbata nosí, jsou ale důkazy a příklady, že klisny až do roku 16 každoročně hříbata statná nosily a při tom ještě zdravé a užitečné se zachovaly, což záleží na rozumném hospodáři, jenž sobě na chovu koní záležitosti dá, nesnesitelných prací jim neukládá, klisny zhřebné dobře šetří a je, pokud vyrostlé nejsou, k hřebci nevede.

Jak se opatrovati mají zhřebné klišny.

Tak jako všechno, máli prospěšného cíle dojít, opatrování pozaduje, tak a i zhřebná nadejná klisna musí od hospodáře opatrována býti, neb stává se, že klisny, jimiž se nakládá nešetrně, povrhnou. Nejvíce stává se to na začátku její zhřebného stavu aneb v docházejícím čase. Toto povrhnutí stává se, jak dříve jsme již podotkli, ráznou ranou a silným namáháním. Činíme pozorlivě naše hospodáře na všelijaké okolnosti, které v obyčeji jsou při naší čeládce, a které lehce povrhnutí přináší. Klisny obzvláště veselé a zdravé mají všelijaké obyčeje. Před krmením jsou nedočkavé, vrtkavé, sebaají žuby, hrabou nohami a t. d. Hospodář aneb pacholek

mají obyčej udeřiti takového koně někdy po pisku, někdy jdouce vedle něho po břichu aneb po slabinách. Některá klisna je nespokojná při čištění aneb strojení, opatrovník zapomeně se a udeří koně rázně a nehoda jest hotova. Některá klisna v tahu velmi prudká a nedáčková strhne plod, jest tedy potřebí, aby hospodář na takovou klisnu ohled vzal a čelediny od takového neslušného jednání, které nejen zhřebným klisnám škodí, nýbrž i jiné koně kazí, vystříhal. Někteří mají za to, že klisna tak lehce nepovrhne, když se jí v třetím a v devátém měsíci žíla sekne. Nemůžeme tvrditi to, ale naopak nemilujem takového koně, kterému se častěji žíla sekati musí. Nebezpečné pro zhřebné klisny jest také skorá ranní pastva, tak jako pozdní večerní, neb se znalci v tom shodují, že všeliké jedovatiny se silnou rosou padají na pastvu.

Obyčejný a nejlepší pokrm pro všechny koně jest čistý oves a čisté seno. Než dobře usušený jetel, otava suchá, čistá sláma jakého koliv druhu v nedostatku sena dobře a zdravě slouží koni, jen bychom radili malá hříbata až do roku krmiti senem a ovsem, neb v tom čase zakládá se zdravotná příroda jim.

Také neradíme rolníkům našim hříbata krmiti ječmenem a rýží cili žitem, a když nás nouze k tomu donutí, tedy radili bychom tyto močič aneb vařič, aneb na mlýně šrotovať. Krmějí se ovšem koně také rží a ječmenem, ale musí býti na toto od maličkosti naviklé a žaloudek jejich k tomu ustrojen. Rýž činí velikou horkost, ze rží padají koně do všelijakých horkých nemoc, jak je tak zvaný koller. Ostatně koně rží krmené nejsou stále na nohy. Ječmen zápe koně, aneb koně jej nestrávi a z nich bez užitku zase vyjde. Tak nazvané ochvácení nejvíce pochází z krmení tohoto zrna. Klisnu, která plodiť má aneb kojí, naučíme po malu ne náhle na trochu černé pšeničné aneb také režné mouky. Příroda nese to sebou, že klisna, která hřibě kojí, více žízně má nežli jiná a mouka ji mlečnou činí. Jak medle se hřibě odstraní, přestane se jí dávat do napoje. Rolníci naši mají o obyčeji po celý rok aneb aspoň časem i druhým koním dávati ji do napoje. Nechválíme toho, obzvláště když se koním do žlabu voda lije,

poněvadž se koně naučí přes moc pít, a vše přes míru užívané škodí. Tak jako žízen koně nicí, v té způsobě nemírné požívání vody koním škodí. Některý kůň velmi rád ve vodě se šplechtá a když jemu jen málo do ní natrousí, nepřestane pít, pokud tam kapka jest. Takové dostávají koliku, čili moření a laksírku aneb vždy velmi řídko trouse.

Trus koně, nejlepší znamení jeho zdraví, má býti vždy mělný, zrno se řezankou vodou polité raděj víc, než málo buď koni vícerokrát za dne voda podána, aby žízně netrpěl a pokrm dobře strávil.

Zkušeni znalcové chtějí věděti, že klisně, která zhřebná je, ječmená sláma nepatří, ciní prý velkou hořkost, a kobyla prý před časem porodí.

Případnost sama to sebou nese, že klisna, která zhřebná je, lépe, obzvláště když její čas dochází, krmena býti musí, tedy se jí dává kus dobrého sena aneb jetele, zatím druhé koně slámu, hrachoviny, vičiny požirají.

Ostatně pořádek, jak ve všem jiném hospodářství, tak i při krmení koní je na svém místě, a bedlivý hospodář ať čas pozoruje, ve kterém pokrm patří.

Zrno, které se koním do řezanky na pokrm podává, má býti vždy čisté, protože sobě hospodáři neobtěžuj, před každým krmením oves aneb jiné zrní vysyt a seno aneb slámu, kterou zakládáš, potřepať a vyprášit, neb tak známé hřiběci vícerokrát z nečistého pokrmu pochází, nežli z proměny vzduchové, ač i toto mnohé nemoce při koni plodí, protože, milý hospodáři, přijedešli s konmi uhřítými domů a unavenými, přikrej je hůní teplou, aby Tobě náhle nevychladl, neb bolestné kašláni, které tak nerádi slyšíme, a které sluch náš tak uráží, nejvíce ze zachlazení pochází.

Čistota poloviční zdraví, platí i při chovu koní, a říkáme poloviční pokrm. Známo každému, jak žirný a ostrý prach konský jest, a když kůže jím zamazaná potiti se nemůže, tak to koně velmi ničí, protože sobě hospodáři neobtěžuj koně. Avé každodenně očistiti, čím víc tím lépe, nenechávej koně Tvé v mnohodenním hnoji státi neb věz, že nejvíce nemoci při koni v nohách z této nečistoty pochází. Možnoli

vyhod' hnůj každodenně a jestli ne, dbej o to, abys koně Tve pilným stelivem vždy na suchu státi měl, viz na přírodu koně, který louži, blátu a jiným nečistotám se vyhýbá

Velmi prospěšné pro koně se ukázalo v jistém čase trochu soli dáti, neb sůl co lék čistí koni žaludek, a tráví všelijaké z horkosti pocházející na jásnech v hltání v saňkách se vyrážející zápalné kůžové vředy a činí koni chuť na pokrm a nápoj. Pravíme co lék, protož nechceme jistiť, že by vysvítal oučinek ten, když kůň na sůl navykne, neb tenkrát sůl přestane býti lékem.

Protož hrst soli jednou za měsíc, aneb když potřeba toto žáda, jednou za týdeň do pokrmu smíchaná účinkuje co lék, myslíme ale čistou ostrou sůl, ne ale nečistou černou sůl dobytčí. Zdravé a veselé koně ale nepotřebují, tak jako člověk zdravý, žádných léků.

Jak nakládati se má s hříbětem při porodu a co při dalším jeho vychování znamenati sluší.

Klisna vůbec tak lehko se hřebí, že mnohdykrátě hospodář znenadání hříbata řečtať a po maštali chodiť, stana ráno, slyší. Než předce je potřebí, aby hospodář klisnu svou pozoroval a o blízkém porodu jejím se přesvědčil. Nejjistější znamení blízkého její hřeбенí je, když klisně z vemena předně klich, později mléko kape, než není to stejně u každé klisny, některé začne kapat klich a už se k porodů má. Protož nechť hledí hospodář při spatření toho klisnu svou odstranit a pohlíží k tomu, zdali by při tom pomoci potřebovala. Vtírání se do přírody se vši umělostí nechválíme, když ale pomoc potřebnou uznáváme a klisna sama se ohřebí nemůže, tedy rychle v tom pádu moudrý muž při ruce býti musí, aby vyskoumal, kde co vadí.

Klisna chodí s hříbětem 11 měsíců, hřebí se nekterá 14

dni neb tři týdně spíš, jiná 14 později, zřídka která chodí celý rok. Rozumí se, že když příroda porádnou cestou svou jde, klisna čím déle z hříbětem chodí, tím dokonalejší hříbě porodí. Nekterá klisna porodí stojíc. Zde je potřeba, aby někdo po ruce byl, aby hříbě náhle na zem nespadlo a sobě aneb kobyle neublížilo. Poněvadž ale někdy v okamžiku se porod stává, jest potřebí, aby klisna, od které se hříbě čeká, u zadku vždy hojně nastláno měla a v těsné nestála. Jak medle porodila, musí vazby sprostěna býti. Když hříbě porádné své ležisko v těle matky má, chodívá napřed. Jak hříbě z porodních údu matky vylízá, protrhne se bláň, a v ní nacházející se voda vyběhne. Přihodí se ale, že hříbě někdy v této bláni vychází, protož se tato dříve protrhnouti nemá, až matka dokonale na porod pracuje a hříbě tak daleko na světlo jest, že se volně vytáhnout může. Nyní se musí bláň protrhnout, aby hříbě vzduchu nabylo, a od vody, v které leží osvobozeno bylo. Vícero pádů ale přihodí se, že lidských rukou zde potřebí není. Někteří mají za to, že se nachází jakýsi hubaň hříběti na jazyku, který prý škodliv jest a hříběti, jak mile hlava vyjde, se odebrati má. Náhled náš ale není takový, neb nezbyvá času při příležitosti takové ku odebírání jazyků a rohů, jejichžto rožky prý od kůže blaňovité též se obratiti mají.

Dle zkušenosti a vědy naší při šťastném porodě hrne se hříbě zdravé z matky a sotva na světlo vyšlo, řehtá a stává, klisna nepokojná blíží se k němu a radostí ho lízá a hrabe, protož je více co se obavati, aby hříbátko o zeď někde sobě neublížilo, protož jemu pomáháme, aby se postavil mohlo a protož ke klisně jej přidržet musíme, načež ona se upokojí.

Tak na pustinách anebo, když člověk při porodě není, hříbě bez dobírání toho veselé a zdravé se daří.

Staneli se, že se klisna těžko hřebí, aneb se ohřebí nemůže, musí býť muž na místě, který takovým padům rozumí a vyzvěděl dovede, zdali hříbě v jeho pravém položení se nachází, který, neníli tomu tak, s ostříhanými nechty a namaštěnou máslem aneb olejem rukou pravé lože hříběte skou-

má a napraví, neb se přihodí, že hlava aneb jedna nožka křivo leží a jiné takové nepořádné pády. V pořádném položení leží hlava na obou předních nožkách. Přihodí se ale, že i zadkem vychází, jen když obě nožky vedle sebe srovnané vyjdou, daří se porod. Jen se hlavně pozorovati má, aby lidská pomoc přispívala jen v okamžicích těch, ve kterých klisna na porod pracuje a tlačí.

Hřebí se klisna stojíc, odtrhne se hříbě od matky, jak na stelivo padne, hřebí se klisna ležíc; odtrhne matka se od hříběte, když stane, protož neuznáváme za potřebu, odříznouti hříbě od matky při pupku, jak to někteří činí, neb takovým odtržením způsobená malá rána brzy a lehko se zhojí třeba lepší, jak když si hříbě neb klisna zdravá a čerstvá hned po porodě skočí na nohy, a hříbě sama odtrhne, aniž někdy času k odřízování dovolí, protož je potřebí jen matku aby vstala, pohádnouf, načež pak hříbě odpadne.

Když však porod velmi těžký byl a hříbě slabé jest a matka velmi unavena, tedy ji popřejme odpočinku a vezmemž silnou niť, zavažemž 2 prsti daleko od břicha hříběte žílu a paleč daleko od niti uřízněmež žílu ostrým nožem a vytlameč krev. Když klisna zdravá a porod se zdařil, odbudě klisna porod za čtvrt hodiny. Položí-li se ale klisna po porodu a chcemeli, aby odbyla, dáme jí sena kus za žebř a pobídneme ji k tomu, aby vstala. Jak hlavu zdvihne a k senu ovoní, odpadne odbyté. Když ale klisna až do druhého dne neodbyla, musí někdo ve věcích těch zběhlý pozorlivě a opatrně namaštěnou ruku odbyté odtrhnouti neb takový jistotně přirostlé nalezl.

Nechválíme obyčej klisnu po porodu odojovati, neb právě onen klich a ono lehké mléko přírodě hříběti za první pokrm sluší a jemu jeho první tvrdý a těžký trus změkčí.

Z většího dílu sobě hříbata svého pokrmu najdou sama, jeli ale hříbě slabé, tedy je potřebí, opatrně mu při tom pomáhati. Klisna prostá jako matka s hříbětem musí nyní od druhých koní odstráněna býti, aby hříbě volno se pohybovati mohlo. Po čtyřech týhodních dostává hříbě své zuby a učí se slámu a seno požirati. Později, jak větší je a do zlabu do-

stane, pochytně také, co matka v něm má a naučí se samo na oves. Za příčinou tou patří, aby v maštali takové, ve které matka s hříbětem se nachází, žlab nebyl velmi vysoko ustrojen, aby hříbě co nejdříve do zlabu dostalo, co jemu velmi prospěšno jest, obzvláště když matka k práci potřebná z domu odcházeti musí.

Jak dlouho hříbě matka kojiti má, v tom nejsou až dosavade znalecové shodnutí. Jedni mají za to, že postačí 3 měsíce, jiní 4, zase jiní praví, čím déle, tím lépe.

Máme za to, a sice zvláštní zkušeností naši, že ač klisna na novo zhřebná jest, při dobrém opatření 5 měsíců není moc ani málo, nýbrž tak nejlíp, poněvadž tenkrát již hříbě vylinulo, na oves se naučilo i vodu pít dovedlo, a tedy na matku lehce zapomene ba i některé o ní již ani nedbá. Matka při dobrém opatření svému novému plodu při tomto čase také neuškodí. Hříbě, které matka odstavila, které ještě oves požírat neumí, nicí se velmi a zrůst jeho se zarazí. Déle jak 5 měsíců při lepším opatření škodí matce a odbírá sílu plodu novému.

Za 10 neb 14 dní zapomnělo hříbě na matku a navykne na společnost lidskou; ten, který jej krotkým a poslušným mítí chce, nechť jemu drobek osoleného chleba podává a tak z něho krotkého koníčka tvoří.

Nyní je potřebí, hříbě častěji na uklizený dvůr aneb jiné rejdiště vypustit a sice čím častěji tím lépe, neb tím se oudy outlé jeho pevní a zrost jeho podporuje. Jest to zkušenost, ve které se všichni znalci shodují, že hříbě, které v maštali vyrostlo, nikda tolik prostoty a svobody v oudech svých nabyti nemůže, jak hříbě, které se častěji vyskákati a vyrejdití může. Hříbě, které častěji na venek vychází, není plaché, neb se obezná se světlem a s předmětem každým, který uhlídá a jej obvoní.

Hříbeti tak odstavenému dává se 1 mírka rakouská (32 počítajíc na jednu rakouskou měřici) na tři pokrmy denně, k tomu sena aneb jetele zdravého tolik, co potřebuje, aby hladu netrpělo, neb takové pomálu požívá celý den. Voda jemu schazet nesmí, protož dobře jest, aby takové hříbátko v nějaké nádobě vodu vždy čerstvou při pokrmu jeho mělo.

Zdali pozorujeme, žeby takové hříbe dřevo hryzlo, jest potřebí, místa taková plechem obít, aby se glgání nenaučilo. Když hříbě v čistém stánu a stelivu se pohybuje, očistí se asi jednou v týdni věchtěm aneb kartáčem. Obyčejný náhled, že hříbě do roku se čistiti nemá, máme za nepodstatný předšudek, a uznáváme jen, že takové outlé hříbátko ještě tenkou kůži má, a protož velke dření hřebelcem jemu způsobuje bolesti, ale vždy zůstáváme při zásadě naší: Čistota poloviční zdraví.

Tak se přiblížil roční věk hříbátku, a takové neprodalo-li se, musí stán svůj opustiti a novému místo ponechati.

Před časem tím již jsme jej také naučili na ohlávce chodit, a uvázaným býti. Tak hříbátko na ohlávku navyklé naučí se mezi druhými koňmi státi, při čemž jemu, jak jen se dá příležitost, při suchém počasí (ne však po dešti aneb na ledě) se vyrejditu popřejeme.

Co znamenati sluší o kutí hříběte.

Opatření hříběte v druhém roce má jen ten rozdíl do sebe, že se jemu k dobrému jeho zdaru hrstka ovsa přidati může a potřebí je, jej častěji očistiti. Jak jemu dojde druhý rok, obeznáme jej s chomoutem a přistrojené v lehkém náčení a zapřážené v lehkém voze se vší opatrností s věrným starším koňem jedem na procházku. Tak se hříbě dvouleté pomalu přiučí a obezná k roku třetímu a když tříletý jest, užíváme ej co slabšího pracovníka při hospodářství svém. Moudrý hospodář co citlivý člověk vždy ještě s outlém a mladém tímto koníčkem šetrně a opatrně zachází, a ohled bere na jeho zrůst a na dobu, ve které zuby shazuje.

Aby se mladý tento koníček kováře a kovárny nelekal, jezdili jsme před časem s ním okolo kovárny, naučili jsme jej nohu dávat a nechali jsme kováře roh jeho strouhat a kladivkem na něj klepat. Tak koníček tomu již navyklý a s tím obeznalý volně sobě při přirážení želez počíná.

Poněvadž nohy koně nejšlechtetnější oudy jeho jsou, a ten nejkrásnější kůň se špatnými nohami žádnou aneb velmi nízkou cenu má, a jeho dobré nohy špatným kutím se pokaziti, tak! jako špatnější nohy dobrým kutím se napravití dají, tedy musí chovatel koní velmi dbáti na to, a sám známost míti, jak jemu kovář koně okuti má. Hlavně od prvního kutí pochází zdravota a vzor roha čili kopyta, tohoto základu dobrého čili špatného zdraví při koni. Protož ne bez důvodů má každý hospodář svého mladého koně od rozumného kováře okut nechati.

Kovář musí železo říditi podle kopyta čili rohu, nikdy ale naopak, kopyto podle podkovy. Podkova má býti lehká pleskatá, má dolehat na stěny nikoliv na šlapi. Vycházeti potkova nesmí koni nikde, jen v ozubcích něco málo, ozubce musejí býti nízké. Hřebíky s hlavami mají rovno s podkovou zapuštěny býti.

Nenechavej, aniž dovol, milý rodáku, aby kovář, jak vůbec kováři obyčej mají, Tvému koni, ať je mladý nebo starý železo horké na kopyto přeložil, aneb ještě hůř podkovu na roh vpálil, neb s tímto horkým železem síla v rohu vytáhne se, a roh koni zůstane křehkým a lámavým. Přesvědčiž se sám a vem sobě jakýkoliv dobrý roh, spal ho, a uhlídáš, jak po ohni křehkým se stal. Škodlivé také jest velké škrabání aneb jak říkáme, rašplování, neb s tím se rohu hladká tvrdá kůra a stěna ruší. Hřebíky má kovář jeden po druhým kleštěmi vytáhnout, ne ale, jak to kováři dělávají, podkovu i s hřebíky odtrhnout. Obzvláště musí kovář při mladém koni pozorliv býti, aby hřebík do živého nepřišel, neb tak zakutý mladý kůň sobě toho dobře pamatuje, a budoucně kování se bojí.

O barvě.

Nemysliž žádný, že barva při koni nic neplatí, že barva koně nečiní a t. d. nýbrž pozoruj raději a přesvědčiž se o přirozeném tomto znaku zdraví a šlechtetnosti koňské. Kůň,

jehož srst a barva se svítí a hladká jest, jistě se nám zalíbí, tak jako nás outrpnost zaujme, když uhlídáme koně, an jemu srst stává a barva jeho se špíní.

Koně, jehož barva se nám třpytí a jehož srst krátká a hladká jest, jehož kotníky slabounké aneb žádné štětky nemají, takového nazýváme krásným.

Koně, jehožto srst dlouhá a kotníkové štětky silné jsou, nazýváme sprostou rasu, sprosté plemeno a sprostou krev.

Vůbec se pozorovalo, že koně stejné barby co do zdraví nejstálejší se ukazali. Nejstarší a přirozené barvy koňské jsou vraná, hnědá, faka, a plesnivá čili bílá. Všechny jiné barvy staly se z páření těchto jmenovaných barev. Máme tedy za to a soudíme, že tyto stejné barvy přírodě koně nejlepší sluší, ač tvrditi nechceme, že koně míchané barvy a tedy bastardy dobré a zdravé a i zdobně býti mohou, tak jako i mezi stejnobarvými koňmi mrzáků dosti býti může.

Barva a srst vskutku při koni jest onen časoměr, ze kterého pozorovati můžem dříve zdraví koně, nežli lékař na tluku žil jeho jej ucítí, protož chovatel koní svůj pozor by měl i na tento předmět obrátiti a koně stejné barvy k páření voliti.

Tuť tedy zanecháváme drahým spolurodákům svým recept nejlepší, proti všem neduhům a nemocím koňským ten nejprospěšnější, který k blahu rodákům našim prospívati může, aniž jsme některému veterináři v oboru jeho uškodili a do lékařské prohlubni se pustili, toliko sobě přejíce, aby spolurodáci naši tento upřímný a praktický recept náš k srdci vzali a dle něho sobě chov koní ustrojili, přesvědčení jsouce, že vše neduhy a nemoce aneb aspoň z většího dílu z neopatrnosti a nerozumného jednání a nakládání s koňmi přihodí, neb kdyby tento krásný tvor přírody věděl, mnoho-li z jeho bratrů kovářem pochází, jak velký díl z jeho zdobnosti jemu chovatel pářením odbývá, jak mnoho jeho druhů tyranská ruka lidská hubí, jistě by se podivil, že ještě krása jeho v drahé vlasti naší se nachází.

Mnohý z našich spolurodáků řekne, čta usudek tento, že je velmi ostrý, a že v naší vlasti se také ještě zdravých a zdobných koní dosti vynachází aneb vynacházet musí, neb on vidí, že rolník náš na trh přijeda má pěkné, tlusté, jadrné, statné koně a t. d., stát je kupuje a dobře potřebovat může. To všechno i my víme a nevyvracujeme, ale rodáku milý zapomínáš při tom, že pod sluncem nic dokonalého není a sebe vzdělanější stupeň lidské tužbě ještě nevyhoví. Právě toto můžem uvést zde na místo a tím důrazněji, když usudek takový přichází od nepovolaných.

Ptej se, milý rodáku, kolik dobrých znalců koňských mezi našimi chovateli koní se nachází a lehce je spočítáš. Koukni sobě na naše koňské trhy a pozoruj chladnou krev a zdravým okem poměry a ruch vlasti, ptej se dobrého znalce plemenáře o jeho osudek a přidej ho k přesvědčení Tvému.

Obchodník koňský, který Tebe upozorňuje na nedostatky Tvého koně, není znalec z našeho stanoviska, ač mu všechnu vědu neodpíráme, které svou praxí nabyt, on ale řídí se dle požadavku a zisku svého. Tak též může vezdy stát premie na koně rozdávat a rolníka odměňovat, oučinek a výsledek se nemine užitku, hospodářské spolky vždy ochovu zkušenosti svoje zdělovat a o tom rokovať mohou, předce to vše z našich rolníků dokonale plemenáře neutvoří. K tomu mohou pomáhat jen hospodářské školy, na nichž ustanovení dobří učitelé a znalcové, od nichž mládež naše něčemu se naučí a a ve výkonném životě ji uskuteční.

Uvědomění důležitosti stavu rolnického musí mládeži naší hned v jarosti její vstřípena býti, aby úlohu svou ocenit dovedla a z toho přesvědčení lásky k svému povolání nabyla.

Právě nynější ruch páchne tím náhledem, že chov koní je nadhera, že se nevyplácí a že lépe chovati hovězí dobytek. Známe dávno cenu hovězího dobytka a pravíme na to, že nelze ani jeden ani druhý odvět našeho hospodářství podcenit, ale ze zvláštní zkušenosti své víme, že nestojí chov koní tak značně vyšše nežli chov hovězího dobytka, aby příčinu v sobě choval zanechatí jej. Hnůj koňský v té míře

je užitečný, jen ho rolníku Tvou luzovinou polívej a nenech ji utíkat na venek.

Pozorujíce poměry vlasti své a pomery drahých rodáků svých, pozorujíce vady a překážky, které v cestě k pokroku nám se kladou a nás v duševní temnosti pohroužené hnusí, nás hmotný jak duševný stav před světem snižuje a uvážíce, jak stav rolnický náš bez vsí upřímné pomoci, jen na své vlastní síly odporučen jest a na sebe pouze spolechat se může; přece ještě za zdroj nevyčerpatelný slouží, za zdroj všem stavům, z kterého všechny vrstvy lidstva se napájí, a každému zkušenému oku lze viděti, jak vše třídy lidstva o zisk a materialní výhody zápasí, an jim prostředky dílem spolčováním, dílem vládou se poskytují, a že všichni lidé, vidouce ze zdroje toho hojný životní pramen tekoucí, jen zistnou žízeň svou uhasiti chtějí, aniž se o to starají, že tento zdroj čísten a opatřen býti musí; aby tedy pramen jeho a i pro budoucnost potomkům jejich zachován a ujisten byl, sednul jsem sobě a vyplnil jsem prázdné chvíle své perem tímto.

Ne ze zisku a ze cti, nýbrž z pouhé bratrské upřímnosti a lásky k spolurodákům svým sdělujeme dílem z vlastní zkušenosti dílem ze zkušenosti proslulých mužů čerpané výsledky své s tím spravedlivým účelem, jejich hmotnou a duševní sílu vzbuditi, a mohutné těleso jejich vlasti drahé prospěšnější učiniti.

Nemějž nám nikdo za zlé, když při tom poukázali jsme na slabou stranu rodáků svých, na chyby a vady jejich, které pokroku v cestě stojí, neb zdali uvazali jsme se, vlastní silou svou stav náš zdokonaliti, musíme napřed vady poznati, abychom je napravití aneb odstraniti mohli.

Rolník náš poměry dlouhých časů také k tomu veden žije v jakési sprosté nechuti ke vši novotě, aniž se naučil skoumati, zdaliby pro sebe z této novoty něco prospěšného nezískal.

Jinou radu k pokroku u rolníka svého pozorujeme, že rolník náš jakousi nechť chová v sobě k čtení vzdělávacích, kněh a novin a tedy se neseznámí s politickým stavem vlasti své a s venkovským, a předce při tom děti své často na

vyšší školy posílá. Jest to jakási chabská slabota, kterou on přemoci se nevynasnaží, aneb za přemožení hodnou neuznává, mysle sobě, že mu za to nestojí, a zapomenuv na praktický náhled ten, že malá chyba někdy velkou škodu přináší.

Protož, milý drahý spolurodáku, poznej vznešenou úlohu Tvou, chop se všech slušných a poctivých prostředků Tobě z upřímných a vlasteneckých rukou podávaných v prospěch Tvůj a s prospěchem Tvým v prospěch vlasti Tvé obětovaných, vzdělávej ze sebrané vědy a blahonosných skutcích spolurodáků Tvých ducha Tvého, následuj příklad důsledných mužů, a věz, že materialní prospěch Tvůj jen od vzdělaného ducha Tvého pochází, spolčuj se s bratrskými rodáky Tvými, abys vědy a zkušenosti jejich sobě přivlastniti a potomkům Tvým život blaženější utvořiti mohl.

